

РОЛЬ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ МІГРАНТІВ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

У статті досліджено грошові перекази мігрантів як джерело фінансування економік країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою. Проаналізовано динаміку грошових переказів мігрантів, у тому числі в період фінансово-економічної кризи. Висвітлено соціально-економічний ефект від надходження грошових переказів до країни.

The research provided in the article concerns workers remittances as a source of financing of developing countries and transition economies. The author analyzes dynamics of workers' remittances including in the period of financial and economic crisis. The study assesses the socio-economic effect from inflows of workers' remittances to countries.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасні тенденції, що відбуваються у світовій економіці, а саме глобалізація, транснаціоналізація потоків робочої сили, міжнародна економічна інтеграція, діяльність транснаціональних і мультинаціональних корпорацій, демографічні проблеми розвинутих країн, різниці в рівні життя між країнами і можливості працевлаштування за кордоном, розвиток інформаційних технологій, поява швидкого і порівняно дешевого транспорту, розвиток засобів зв'язку, посилення зв'язків між країнами, збільшення кількості випускників вищих навчальних закладів, набуття значення соціальних мереж спрощують процес пересування між країнами і сприяють підвищенню мобільності робочої сили. Таким чином, науковці констатують наявність зворотного зв'язку між процесами, що відбуваються в глобалізованій економіці на світовому і національному рівнях і міграційними процесами, які впливають один на одного і є взаємозалежними.

У 2011 році у світі налічувалося більше 215 млн. мігрантів, при цьому основними приймаючими країнами залишаються США, за якими слідують Російська Федерація, Німеччина, Саудівська Аравія и Канада. Країнами імміграції з найбільшою часткою мігрантів по відношенню до населення є Катар (87%), Монако (72%), Об'єднані Арабські Емірати (70%), Кувейт (69%), Андорра (64%) [1, с.9].

Міжнародна міграція трудових ресурсів, що суттєво змінила свої форми, прояви і напрямки в умовах глобалізації, є об'єктивною тенденцією, яка, з одного боку, допомагає країнам, що розвиваються (з високим рівнем фертильності і швидким приростом робочої сили), збалансувати свої ринки праці, а приймаючим країнам – поповнити нестачу трудових ресурсів, з іншого, – позбавляє країни походження кращих працівників, викликає занепокоєння місцевого населення приймаючих країн і змушує їх уряди посилювати міграційну політику. Водночас, міжнародна трудова міграція тягне за собою отримання грошових надходжень від мігрантів, що працюють за кордоном, членами родин, які залишилися в країні походження.

За останні роки грошові перекази мігрантів стали відносно стабільним джерелом фінансування особливо для економік країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою. Дослідники відмічають, що грошові надходження від мігрантів постійно зростають у світових масштабах, змінюючи рівень життя населення і впливаючи на соціально-економічну ситуацію країн – реципієнтів. Таким чином, безсумнівною актуальним є дослідження ролі грошових переказів мігрантів і їх впливу на економічний розвиток країн.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Різні аспекти ролі грошових переказів мігрантів, зокрема їх впливу на економіку країн, знаходять відображення у дослідженнях українських і російських авторів, таких як О. Шиманська, М. І. Пітюлич,

А. П. Гайдучський, Г. І. Глущенко, А. А. Рамєєва, Н. Ю. Кудеярова, І. Івахнюк та ін. Вагомий внесок в дослідження даної проблеми було зроблено в роботах таких зарубіжних авторів, як G. Borjas, C. M. Buch, S. Drinkwater, R. Skeldon, I. Molodikova, A. Rogers та ін.

В останні роки все більшу увагу дослідженню питань міжнародної трудової міграції (МТМ) населення, в тому числі грошових переказів мігрантів, впливу МТМ на економіку країн, впливу фінансово-економічної кризи на МТМ та ін., приділяють авторитетні міжнародні організації: ООН, МОМ, МОП, МВФ, СБ, СОТ.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Протиріччя в оцінці позитивних і негативних змін в економічній, соціальній і культурній сферах внаслідок міграційних процесів, а також у визначенні впливу грошових переказів мігрантів на соціально-економічний розвиток країн обумовлюють актуальність теми і необхідність подальших досліджень.

Постановка завдання. Автор поставив за мету провести аналіз грошових переказів мігрантів як джерела фінансування економік країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою, а також оцінити вплив грошових переказів мігрантів на економіку країн – реципієнтів. У статті досліджується динаміка грошових переказів мігрантів, в тому числі в період фінансово-економічної кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники називають грошові перекази мігрантів найважливішим фактором міжнародної трудової міграції, які забезпечують фінансову підтримку сім'ям мігрантів, що залишилися в країні походження, також одним із ключових інструментів економічного розвитку [2, с.50; 3].

Міжнародний валютний фонд у 6-му виданні Керівництва по Платіжному Балансу (КПБ-6) визначає грошові перекази (або приватні перекази) як дохід домашніх господарств у країні походження мігрантів від трудових мігрантів із-за кордону [1, с.16; 4]

У платіжному балансі згідно з класифікацією КПБ-5 (або ВРМ-5) [5, с.52] розробленою Міжнародним валютним фондом в 1993 році, грошові доходи мігрантів відображались у розділі 1 «Рахунок поточних операцій» і 2 «Рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій» і визначались як сума грошових переказів працівників, оплата праці робітників і трансферти мігрантів [6, с.2].

Але на практиці при формуванні платіжного балансу виникала низка спірних моментів: недосконалість збору даних і існуючої класифікації трансфертів, переводів мігрантів неоднорідні і іноді важко визначити кому саме належить грошовий переказ, існує велика кількість каналів грошових переказів мігрантів, тому офіційна статистика не відображає їх повних обсягів – частково вони передаються по неофіційних каналах [7, с.4]. У зв'язку з цим у 2005 році Світовим банком і Міжнародним валютним фондом було прийняте рішення про розроблення нової методології на КПБ-6, згідно з якою виділяють стандартні і додаткові компоненти грошових переказів мігрантів.

До стандартних компонентів («Рахунок поточних операцій») належать [7, с.19–20]:

- оплата праці робітників (compensation of employees) – включає заробітну платню і інші платежі приграничним, сезонним і тимчасовим робітникам, які є нерезидентами країни, у якій був нарахований дохід, а також робітникам-резидентам, які наймані компанією – нерезидентом. Оплата праці робітників враховуються в рахунок «Доходи від інвестицій і оплата праці»;
- особисті трансферти (personal transfers) – це всі поточні трансферти в грошовій і натуральній формах, отримані домогосподарствами від нерезидентів або відправлені нерезидентам. Особисті трансферти включені в рахунок «Поточні трансферти». Концепція «особистих трансфертів» замінила концепцію «трансфертів робітників» з методології КБП-5.

Додаткові компоненти – це особисті перекази, загальні перекази і трансферти некомерційних організацій, які обслуговують домогосподарства [7, с.20–22]:

- особисті перекази (personal remittances) – це сума поточних і капітальних трансфертів в грошовій або натуральній формах між домогосподарствами – резидентами і нерезидентами, та оплати праці робітників з урахуванням податків і інших витрат,

пов'язаних з перебуванням в іншій країні.

- загальні перекази (total remittances) – це сума особистих переказів і виплат по соціальному забезпеченню (фондам соціального страхування і пенсійним фондам).
- загальні перекази і трансферти некомерційних організацій, які обслуговують домогосподарства (total remittances and transfers to nonprofit institutions serving households) включають загальні перекази, а також поточні і капітальні трансферти некомерційним організаціям, які обслуговують домогосподарства з будь-якого сектору економіки приймаючої країни.

У 2011 році обсяги грошових переказів мігрантів досягли 483 млрд. доларів США, з яких 351 млрд. було отримано країнами, що розвиваються. Грошові перекази мігрантів стають суттєвим джерелом фінансування економік країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою. Найбільші потоки переказів прямують до Індії, Китаю, Мексики, Філіппін і Франції. У деяких країнах потоки грошових переказів мігрантів дорівнюють досить високу частку ВВП, – так в 2010 році їх частка по відношенню до ВВП склала 35% у Таджикистані, 31% у Республіці Молдова, 28% у Тонго, 23% у Непалі. США залишаються країною, з якої надходить найбільше грошових переказів (48 млрд. дол. США), за ними слідує Саудівська Аравія, Швейцарія і Росія [1, с. 9–10; 8].

На обсяги грошових переказів мігрантів впливають макроекономічні та мікроекономічні фактори. Макроекономічні фактори пов'язані як з країнами походження, так і з приймаючими країнами. До цих факторів відносяться обмінні курси валют, ставки по депозитах, вартість переказів, наявність фінансової інфраструктури для здійснення переказу коштів, рівень економічного розвитку і політичну ситуацію в країні походження. До мікроекономічних факторів відносяться рівень доходу мігранта в приймаючій країні, рівень доходу домогосподарства або родини, що залишилися в країні походження та ін. Також варто виділити соціальні фактори впливу: ступень збереження мігрантом соціальних зв'язків із родиною, сімейний стан, розвиток соціальних мереж мігрантів й т. ін.

Починаючи з кінця 90-х років ХХ ст., обсяги грошових переказів мігрантів у світових масштабах лише зростали, за виключенням 2009 року, що було наслідком кризових явищ. Але з 2010 року позитивна динаміка відновила. Як свідчать розрахунки Світового Банку, під час світової фінансово-економічної кризи потоки грошових переказів мігрантів значно менше схильні до змін під впливом негативних процесів, що відбуваються в економіці. Так, в 2009 році обсяг грошових переказів у світових масштабах, який прямує до країн, що розвиваються, скоротився на 5,5%. Для порівняння, обсяги прямих іноземних інвестицій скоротились на 40%, а обсяги приватних кредитів і портфельних інвестицій на 46% (рис.1).

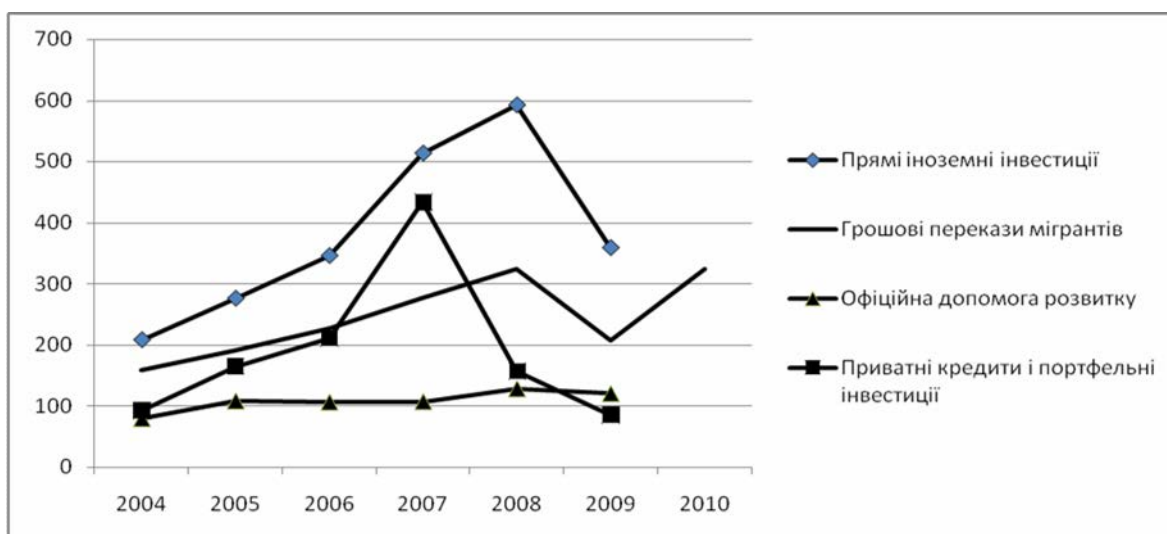

Рис. 1. Грошові перекази та інші фінансові потоки до країн, що розвиваються, млн. доларів США [1, с.17].

Стійкість показників грошових переказів мігрантів до країн, що розвиваються, пов'язана з низкою факторів: по-перше, потоки міжнародних мігрантів постійно зростають, скоротившись несуттєво лише під час кризи. Але загалом у світових масштабах зберігається тенденція до збільшення обсягів міжнародної трудової міграції. По-друге, грошові перекази надходять від мігрантів, що оселилися в приймаючій країні за багато років, а не тільки від тих, хто переїхав в період кризи. По-третє, мігранти спроможні продовжувати відправляти незначну частку своїх доходів навіть при зниженні останніх.

В останні роки дослідники відмічають вагомий внесок грошових переказів мігрантів у зниження бідності в країнах із низьким рівнем доходу, що виражається в зростанні ВВП на душу населення. При включенні грошових переказів мігрантів у дохід домогосподарств, частка бідних домогосподарств знижується, також змінюється розподіл між різними групами населення [9, с.192]. Вони є другим за обсягом джерелом зовнішнього фінансування для економік країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою. Обсяги цих переказів в декілька разів перевищують обсяги фінансових коштів з метою допомоги розвитку, які спрямовані у країни, що розвиваються. У 2009 році грошові перекази мігрантів склали 307 млрд. дол. США, тоді як офіційна допомога розвитку (ОДР) 120 млрд. дол. США [1, с.17].

Грошові перекази є більш демократичними в порівнянні з приватним і офіційним фінансуванням, дозволяючи одержувачам розпоряджатися ними на власний розсуд, вони спрямовані на вирішення певних задач окремого домогосподарства чи сім'ї. Фінансові кошти від мігрантів мають більш цільову спрямованість, на відміну від офіційної допомоги розвитку, оскільки їх рух обумовлений об'єктивними економічними процесами – вони прямують саме до господарств, які потребують цієї допомоги в конкретний момент часу, що відбувається швидше і ефективніше. До того ж, на обсяги ОДР, як і на інші фінансові потоки, впливає циклічність економіки [9, с.181, 183, 191].

Перекази мігрантів, навпаки, можуть мати антициклічний вплив на економіку, забезпечуючи приток валюти в країну, який стимулює попит на товари поточного споживання. У свою чергу, відбувається створення додаткового мультиплікаційного ефекту від збільшення внутрішнього попиту, а також збільшення надходжень непрямих податків до державного бюджету. У літературі відмічається можливість зростання національного виробництва, якщо кошти мігрантів вкладаються в певні галузі економіки [9, с.188].

Грошові перекази мігрантів забезпечують надходження іноземної валюти і позитивно впливають на рахунок поточних операцій Платіжного балансу країни (ПБ). У країнах з низьким і середнім рівнем доходу за рахунок переказів фінансується біля 70% дефіциту ПБ. У дослідженнях Світового Банку відмічається, що перекази можуть покращувати кредитоспроможність і доступ до міжнародних фінансових ринків у країнах Європи і Центральної Азії, до того ж вони не створюють ніяких зобов'язань (таких як обслуговування боргу) перед іншими державами [10, с.62].

Для України грошові перекази мігрантів є важливим джерелом доходу домогосподарств, члени яких працюють за кордоном. Основними цілями, за якими витрачаються отримані кошти, є поточне споживання, придбання товарів довготермінового використання або нерухомості, освіта та інші [11]. Хоча більшість надходжень, які отримують родини мігрантів, витрачаються на споживання, відомо, що такі сім'ї більше схильні до заощаджень, що теж є важливим у певні періоди розвитку економіки. В останні роки обсяг грошових переказів мігрантів в Україну складає більше 5 млрд. дол. США на рік. У 2010 році, за розрахунками Групи Світового Банку по оцінці перспектив розвитку, сума переказів в Україну складала 5,3 млрд. дол. США. Таким чином, Україна увійшла до переліку країн – найбільших одержувачів переказів мігрантів [1, с.13].

У світі перекази здійснюються як за офіційними каналами (банки, міжнародні системи грошових переказів, поштові відділення), так і неофіційними. За різними оцінками, 40% або навіть більше половини всього обсягу переказів проходять через неофіційні канали. Основними причинами настільки великих обсягів через неофіційні

канали є високий відсоток за трансферт, відсутність зовнішнього контролю і обов'язків по сплаті податків. За даними Національного банку України, по неформальним каналам в Україну надходять приблизно 13–14% грошових переказів [4].

Висновки і перспективи подальших розробок. Міжнародна міграція робочої сили є важливим процесом сучасності, яка набуває все більшого значення в контексті економічних, демографічних, соціальних проблем і збільшення кількості міжнародних мігрантів у світі. Грошові перекази мігрантів стали важливим джерелом зовнішнього фінансування для країн, що розвиваються, вони допомагають знизити рівень бідності, стимулюють споживчий попит, можуть впливати на зростання виробництва і бути джерелом інвестування, якщо держава впроваджує сприятливі економічні і політичні умови.

Дослідження доцільно продовжити у напрямі конкретизації і деталізації впливу грошових переказів мігрантів на рівень бідності в країні, що є реципієнтом, а також оцінці впливу грошових переказів мігрантів на платіжний баланс України, та прогнозуванні виникнення голландської хвороби внаслідок отримання країною надлишкових фінансових ресурсів.

Список використаної літератури

1. Migration and Remittances Factbook 2011: The International Bank for Reconstruction and Development. – The World Bank, 2011. – 264p.
2. Глущенко Г. И. Инновационные методы привлечения денежных переводов мигрантов в официальный финансовый сектор / Г. И. Глущенко // Вопросы экономики. – 2005. – № 7. – С. 50–65.
3. Социально-экономическая роль денежных переводов мигрантов в СНГ [Электронный ресурс] / А. Коробков, Л. Палей // Демоскоп Weekly. Электронная версия бюллетеня Население и общество. – 2008. – №315–316. – Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/2008/0315/analit04.php>.
4. Динаміка обсягів приватних грошових переказів із-за кордону [Електронний ресурс] // Національний банк України Генеральний економічний департамент, Департамент платіжного балансу. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
5. Balance of Payments Manual [Електронний ресурс]: International Monetary Fund. – Режим доступу: www.imf.org.
6. Reinke J. Remittances in the Balance of Payments Framework: Current Problems and Forthcoming Improvements / J. Reinke // Statistics Department, International Monetary Fund. – 2007. – February 26 to March 2.
7. International Transactions in Remittances. Guide for compilers and users [Електронний ресурс] // International Monetary Fund. – 2009. – Режим доступу: www.imf.org/.
8. Migration and Remittances [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.worldbank.org>.
9. Глущенко Г. И. Денежные переводы мигрантов как фактор экономического развития / Г. И. Глущенко // Общество и экономика. – 2004. – №9. – С. 181–207.
10. Migration and Remittances: Eastern Europe and the Former Soviet Union [Electronic source] // The World Bank. – Chapter 2. – 74p. – Режим доступу: <http://web.worldbank.org/>.
11. Дослідження трудової міграції та торгівлі людьми в Білорусі, Болгарії, Молдові, Румунії та Україні для Міжнародної організації міграції [Електронний ресурс] // Open Ukraine, Благодійний фонд А. Яценюка. – Режим доступу: <http://openukraine.org/ua/programs/migration/research-program>.

Прийнято до друку 15.05.2012